

Vasile Drăguț – câteva lecții de atitudine și de ținută

Mircea Iliescu

Încerc să mă întorc de aici – de la peste 3.000 de kilometri de dumneavoastră – la anii primelor mele întâlniri cu domnul profesor Vasile Drăguț, dar spre surpriza mea mă regăsesc în primul rând în încăperea mică de lângă cabinetul directorului, în fostul local al Direcției Monumentelor Istorice. Sunt convins că “Direcția” este și pentru cei mai mulți dintre dumneavoastră locul cel mai potrivit de unde putem porni în evocarea lui Vasile Drăguț.

Și asta cu toate că prima mea întâlnire cu “domnul profesor” (așa m-am adresat totdeauna domnului Vasile Drăguț), a avut loc mult înainte, încă de când – în întinericul sălii de curs – ne călăuzea cu discretă abilitate didactică prin labirintul de forme ale artei medievale europene și românești. Dar iată, deși am considerat întotdeauna ca o datorie de onoare să evidențiez importanța covârșitoare pe care a avut-o domnul Vasile Drăguț în anii de început ai carierei mele științifice, amintirile prime și lecțiile de atitudine în momente de cumpănă, sunt legate – poate mai întâi de toate sentimental – de mica încăpere intelectual suprapopulată, aflată în imediata apropiere a biroului directorial din strada lenăchiță Văcărescu nr. 16. Acolo am început să înțeleg convingerea cu care profesorul își impunea ideile în pofida tuturor dificultăților, precum și tenacitatea cu care le urmărea realizarea. Acolo am înțeles și felul discret în care domnul profesor mă „câștigase” în cele din urmă printre studenții medievști și – mai ales – răspunderea morală pe care o simțea față de fiecare dintre foștii lui studenți.

Ca și pentru mulți dintre colegii de facultate, totul a început într-o vară caldă, într-o perioadă de studenție fără griji aparente. Petrecusem deja o bună parte din „practica de documentare” care se organiza anual pentru studenții Institutului de Arte Plastice “Nicolae Grigorescu” din București în diferite orașe din Țară. În anul acela

Biserica romano-catolică din Ghelița, jud. Covasna; detaliu pictură murală 1330; “Patimi”; ansamblu restaurat 1972; fotografii Vasile Drăguț, Fototeca INMI, fond DMI, 1961

studiasem timp de mai bine de două săptămâni bisericile din apropierea Sucevei și ne mutasem la Iași, unde urma să ne „examineze” domnul profesor Vasile Drăguț. Cum spuneam, era o zi caldă și pe colinele din apropierea Iașului, pe drumul spre Mănăstirea Cetățuia, ne-am înșirat, după ritmul fiecăruia, toți cei paisprezece studenți ai anului III (după sesiune ne consideram deja anul IV) de la Facultatea de Istoria și Teoria Artei. Domnul profesor avea pasul larg și ritmul susținut al olteanului căruia îi plăcea să se afle în frunte. Oltean la rândul meu, i-am urmat exemplul și în scurt timp ne-am depărtat apreciabil de restul grupului.

Conversația începuse, cum era și firesc, de la profesor la student. Curând am găsit mai multe puncte comune: profesorul făcuse liceul în Craiova, orașul meu natal, chiar la școala unde eu urmasem cursurile primare...

Discuția ne-a trezit amândurora amintiri vag nostalgice și – cum se întâmplă de obicei – ne-am povestit reciproc o seamă de șotii jucate aceluiași profesor, deși la o distanță apreciabilă în timp. Nu-mi amintesc exact cam cât a durat călătoria, știu însă că am apucat să povestim destule și am ajuns la Cetățuia cu mult înaintea celorlalți. Acolo, în foisorul mănăstirii, cu vedere deschisă spre peisajul molcom, moldovenesc, am ajuns la problema lucrărilor de diplomă și l-am întrebat pe profesor cum erau formulate subiectele unor asemenea lucrări. Mă întreb dacă nu cumva chiar "domnul profesor" n-a călăuzit discuția intenționat în această direcție... Nu mă gândisem prea serios până atunci că mă apropiam de ultimul an de studii care urma să se încheie cu o asemenea lucrare. Totul îmi era necunoscut, atât alegerea temei, selecția materialului dar și criteriile de evaluare a rezultatului, un aspect deosebit de important pentru obținerea unei "repartiții bune".

Profesorul a trecut în revistă, pe măsură ce ni se alăturau și colegii rămași în urmă, câteva subiecte posibile, desigur toate ancorate în arta medievală românească. Discuția a luat o turnură serioasă, fiecare dintre noi întrebând despre subiectele care i se păreau interesante. Ca să fiu sincer, nu simțeam pe atunci o atracție deosebită pentru arta medievală. Scriam literatură, încercam să-mi găsesc un "stil" și eram convins că voi alege un subiect de critică de artă și voi continua apoi în jurnalistică. Ne-am terminat cafeaua – servită cu discreție de un călugăr, la rugămintea starețului mănăstirii – am încheiat studiul bisericii și ne-am îndreptat apoi spre cealaltă destinație, Mănăstirea Hlincea. Nici măcar nu știam că există. Pe drum, din nou în frunte, profesorul s-a oprit, m-a așteptat (plecase de la Cetățuia antrenat într-o discuție cu doamna Corina Popa) și mi-a spus: „Uite, domnule Iliescu, am uitat să menționez mănăstirea Hlincea printre subiectele interesante despre care m-ai întrebat. În special arhitectura bisericii

ar putea constitui subiectul unui studiu monografic nu foarte întins, dar de mare interes pentru o viitoare cercetare aprofundată a raporturilor artistice dintre Moldova și Țara Românească”.

Sigur că o asemenea prezentare mi-a stârnit interesul dar, văzută de pe colina pe care mă aștepta profesorul, mănăstirea nu părea să-i confirme spusele. Nu avea nimic din grandoarea mănăstirilor din nordul Moldovei – Dragomirna, Moldovița sau Sucevița. Incinta avea dimensiuni mici iar zidul de apărare nimic impresionant. Părea un monument "mutat" și uitat curând după aceea. Un câine lup legat de-un lanț a lătrat îndelung până când, dintr-o căsuță dărăpănată – tot ce mai rămăsese din ce odinioară trebuie să fi fost o chilie, trapezăria și arhondaricul – a ieșit un bătrân să ne întrebe ce dorim. Părea un țaran oarecare și lăsa impresia că se ocupă de biserică din proprie inițiativă (pe atunci nu știam despre avatururile vieții călugărilor în anii 1950-60).

Nu știu de ce, dar, dând ocol bisericii, am simțit o senzație dulce-amară, de milă și de dragoste în același timp. O senzație de același fel cu cea care m-a încercat uneori când am întâlnit un om drag după o lungă perioadă de timp și am remarcat semnele unei străluciri apuse. Am încheiat vizita mănăstirii, apoi practica întregă, ne-am început vacanța binemeritată de vară. În ianuarie anul următor i-am prezentat profesorului studiul monografic al Mănăstirii Hlincea cu gândul că – pentru prima dată în viață terminasem ceva înainte de termen! Aveam o senzație de ușurare egoistă: aveam deja lucrarea de diplomă! Privind înapoi mi se pare acum că trebuie să fi lucrat zi și noapte. Dar n-a fost așa. Am lucrat susținut dar, am făcut-o mai mult ca să-mi "încerc forțele" decât ca o datorie „de onoare” față de biserică mănăstirii Hlincea. Avusesem multe altele de făcut. În toamna aceluiași an am debutat cu o scurtă navelă în săptămânalul „Lucefărul” și am început să public cronici de artă în revistele „Contemporanul” și „Amfiteatru”.

Pe când scoteam din servietă studiul despre Hlincea am încercat – cu naivitate stângace – să-i descriu domnului profesor satisfacția pe care o încercam în clipa în care deschideam ziarul cumpărat de la

chioșcul din colțul străzii și-mi citeam numele tipărit. Părea că-mi înțelege sentimentele și chiar că le aprobă. După ce entuziasmul mi s-a mai potolit s-a întors metodic la teancul de hârtii pe care i-l dădusem și – după ce a parcurs rapid prima pagină – a făcut un comentariu ce-și păstrează actualitatea și ar merita să fie transmis studenților de astăzi: „Îmi permit să cred totuși că nici un articol de ziar nu aduce autorului o satisfacție atât de mare ca publicarea rezultatelor unei cercetări științifice serioase”.

Impresionat poate și de promptitudinea cu care i-am prezentat studiul, domnul Vasile Drăguț l-a citit (cum spunea dânsul, l-a „pigulit”) și i s-a părut excelent. DAR! Acum am convingerea că a căutat o formulă să mă antreneze definitiv în studiul artei medievale. Subiectul propus la Hlincea i s-a părut dintr-o dată prea restrâns – “dumneata ai nevoie să zbori mai înalt, îți trebuie un subiect mai generos, de sinteză”. Măgulit, am acceptat să “mă gândesc” la o altă temă. Dânsul, ca din întâmplare, a formulat câteva subiecte care, în mod straniu, aveau toate, o legătură mai mult sau mai puțin clară, cu pridvorul bisericilor. Formularea titlului i-a aparținut întru totul: “Pridvorul în arhitectura Țării Românești, secolele XIV-XVI”¹.

Cu detașarea de acum îmi dau seama că pentru domnul profesor eram în acel moment doar unul dintre studenții care “trebuiau câștigați”. Și în felul acesta a câștigat – atunci și timp îndelungat după aceea – mulți tineri ezitanți. Îmi place să cred că mulți dintre aceștia, acum cercetători cu renume – retrăiesc prin pusele mele aventurile alegerii carierei și că, în fața lor se află – ca și în fața mea atunci – același domn profesor cu aparență (voit?) napoleoniană, pe care în absență dar acceptat îl numeam, cu simplitate – Joli.

În carnetul suedez din care am preluat relatarea de mai sus, scrisesem întâi într-un colț al paginii: “noiembrie 1987, ora 7.30 dimineata, în metroul de Sundbyberg”. Știam că nu voi mai avea nevoie de nici o

precizare suplimentară... Fraza următoare mă așeza direct alături de domnul profesor care – în calitate de director al Direcției Monumentelor și Muzeilor din cadrul faimosului Consiliu al Culturii, însoțit de un inspector „de la Consiliu” – într-un IMS de protocol, îndreptându-ne spre biserica medievală din Ghelinta. Întâlnirea fusese întâmplătoare: eu eram “pe teren”, reprezentant al Direcției Monumentelor Istorice, în centrul orașului Miercurea Ciuc și mă îndreptam în grabă către o stație de autobus ce urma să mă ducă spre biserica din Ghelinta - una dintre bisericile ce trebuiau să fie „inspectate”.

Domnul profesor și inspectorul de la Consiliu – o figură pergamentoasă exprimând suferințe continui, voit stângaci, pentru a stârni compasiunea superiorilor - se îndreptau către mașina ce-i aștepta în fața Muzeului regional. După banalitățile de rigoare, am fost martorul unei schimbări de program care mă avantaja în mod deosebit, un exemplu tipic „drăguțian” de adaptare din mers: prezența mea i-a oferit argumentele necesare să amâne o ședință oficială și – spre disperarea inspectorului a cărui funcție reală aveam s-o aflui mai târziu – să mă ajute să-mi îndeplinesc sarcinile de serviciu...

Impresionat de această schimbare favorabilă, am participat cu reținere la discuția purtată, în timpul călătoriei, între profesor și inspectorul însoțitor. Subiectele erau administrative, iar tonul profesorului avea o notă evident oficială, vag condescendentă. Odată ajunși în fața bisericii însă, am asistat la o schimbare tulburătoare. Niciodată de atunci nu am fost martorul unei metamorfoze atât de complete și rapide. În interiorul bisericii din Ghelinta numai inspectorul, în pardesiul său de uniformă și stingher ca o pană întunecată înfiptă în podea, se încăpățâna să nu renunțe la aerul oficial pe care și-l câștigase cu greu. În mâinile profesorului apărușeră - ca prin minune - câteva dintre fișele de monument pe care cu tenacitate discretă, ba chiar – aș spune – cu conștiinciozitate

¹ Mircea Iliescu va publica, la Stockholm, ampla lucrare *Exonartex - form och funktion i ortodox kyrkobyggnadskonst*, Eidos nr. 2 - Skrifter ut givna av Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms Universitet, 2001, ca rezultat al cercetărilor sale asupra pridvorului bisericilor ortodoxe. În *Cuvântul înainte*, numele profesorului Vasile Drăguț este menționat în primele rânduri. (n. red.)

școlărească și la „aducea la zi” cu fiecare ocazie. Din tribuna bisericii îl vedeam cățărât pe suporturi nesigure, mângâind cu delicatețe porțiuni de pictură, notând apoi febril, cu diferite culori cu semnificații numai de dânsul știute, rezultatul acelei cercetări tactile care m-a surprins. Și cercetarea a continuat metodic. În timp ce inspectorul părea din ce în ce mai neliniștit în compania sfinților pictați în urmă cu mai bine de o jumătate de mileniu, profesorul - trecând cu agilitate de felină de la un personaj la altul, de la un detaliu fizionomic la unul de costum – părea să se fi așezat la dreapta picturii medieval...

În rafturile bibliotecii mele de la Stockholm, ascunse în aceleași cutii de carton „Clujana” în care au fost transportate în urmă cu mai bine de douăzeci de ani, se află rezultatul lecției de atitudine profesională la care am participat în acea dimineață de toamnă la Ghelinița: peste trei sute de plicuri cu fișele monumentelor vizitate în timpul deplasărilor „pe teren”. Dar lecția de la Ghelinița nu se terminase încă!

La ieșirea din biserică, profesorul luase deja decizia de a mă însoți la Târgu Secuiesc unde se afla o biserică reformată pe care nu avusese încă ocazia s-o viziteze! Coșmarul inspectorului însoțitor ar fi urmat deci să continue dacă n-ar fi luat, spre ușurarea tuturor, hotărârea să ne aștepte într-o cafea din centrul orașului. Și iată-mă alături de Joli, doi istorici de artă anonimi într-un oraș în care limba de comunicare era (și probabil este încă) maghiara! Și coșmarul dintotdeauna al deplasărilor pe teren: biserica era închisă! Încercările noastre repetate de a afla unde locuia preotul sau cantorul (două personaje cheie), au rămas fără rezultat, spre dezamăgirea din ce în ce mai greu stăpânită a profesorului. Am dat târcoale bisericii de câteva ori, am urcat câteva trepte care dădeau către o ușă laterală, închisă și aceasta. Pe măsură ce-și dădea seama că va trebui să renunțăm, dezamăgirea profesorului se transforma în furie: ”N-o să plecăm de aici fără să putem intra nici de data asta! Ține-mi, te rog o clipă cartelul (umbrela) și geanta!”

Până să-i înțeleg intențiile, profesorul se și cățărara pe parapetul scării și, proptit

cu spatele în ușă începu deja să împingă vajnic, înroșindu-se treptat. Nu-mi venea să cred că-l văd așa, cu pardesiul bleumarin și pălăria mică cenușie, cățărât pe parapetul unei scări, în mijlocul orașului. ”Stați domnule...” n-am apucat să termin. Balamalele au cedat brusc, ușa s-a trântit la perete și, proiectat de forța propriilor picioare, profesorul a țâșnit înăuntru și a dispărut instantaneu din raza mea vizuală... Când, cu oarecare jenă și făcând eforturi disperate să-mi stăpânesc râsul am trecut pragul ușii buclucașe, profesorul era încă întins pe podea, pălăria-i sărise cât acolo și poalele pardesiului i se strânseseră sub bărbie. I-am întins mâna balmăjind ceva dar s-a ridicat singur drăcuind cu zăduf și-atunci i-am ridicat doar pălăria încercând să-l consolez: „suntem totuși înăuntru bisericii deși la o primă privire nu pare să fi meritat efortul”. „Am bănuț - replică profesorul aruncând o privire în jur în timp ce continua să-și scuture poalele prăfuite ale pardesiului - am bănuț dar nu puteam pleca și de data asta fără să mă conving”.

Întâmplarea a rămas între noi fără să mai fie amintită sau relatată până acum, din teama de a nu fi greșit interpretată de către răuvoitori. După aceea însă am avut ocazii nenumărate să-l asist sau numai să-l simt pe domnul profesor împingând din greu în multe alte uși nevăzute, închise cu marile lacăte ale tăcerii speriate sau numai confortabile, cu lacătele incompetenței sau ale prostiei... Uneori le deschidea prin manevre tactice, alteori cu falsă brutalitate. Indiferent dacă era vorba despre salvarea unei picturi, despre un proiect “grandios” (de genul catastrofalului proiect de sistematizare a orașului Târgu Jiu, din 1977) despre topirea unui număr al revistei „Arta” al cărei conținut contravenea ideilor politicienilor de conjunctură sau chiar despre salvarea unui coleg din mâinile „maiorului Iosif”, profesorul - cu convingerea specialistului - dădea dovadă de o tenacitate îndârjită care-mi retrezea amintirea acelui moment de la Târgu Secuiesc pe care-l știam numai noi.

În paginile carnetului suedez, între notările consemnate în momente itinerante și grupate simplu „noiembrie 1987” găsesc acum descrierea altor lecții “drăguțiste”,

lecții de modestie naturală (îl văd pe domnul profesor împingând vajnic, în plin bulevard Magheru, micul meu Fiat albastru rămas într-o pană incomodă la intersecția cu strada Batiștei), de șef înțelegător (într-o dimineață m-a chemat în biroul directorial spunându-mi: „Domnule Iliescu, te rog din suflet să-mi faci plăcerea și să vii la serviciu măcar cu o jumătate de oră înaintea directorului!”) sau de animator al unora al unora dintre agapele colegiale - ca generos susținător al bunei dispoziții și chiar ca interpret de melodii populare de o autenticitate nostalgică. Pe acestea le culesese cu grijă dintr-un repertoriu numai de dânsul știut și care pe atunci îmi trezeau comentarii ironice...

Cu nostalgia depărtărilor, îmi dau seama că acest repertoriu muzical îl adunase în timp și reprezenta în fond o declarație personală de dragoste, declarația omului de cultură care nu se jenează să-și cânte iubirea față de tradiția și faptele de cultură ale țării sale. Și înțeleg mai bine rostul rugămînții pe care, în biroul de rector al Institutului Nicolae Grigorescu, mi-a adresat-o înaintea plecării mele din țară, în ianuarie 1982: „Domnule Iliescu ai puțin timp să facem o plimbare împreună?” Odată ieșiți din biroul - probabil foarte “ascultat” - tăcerea s-a prelungit până în stradă unde profesorul mi-a pus o singură întrebare: “Și totuși, domnule Iliescu, de ce pleci?” Am scos din buzunarul hainei cadoul pe care i-l adusesem, o carte în ediția *Livre de poche* și i-am spus: “V-am adus-o așa, fără dedicație, pentru că - citez - *prostita este mai puternică*. De aceea pleci!” Volumul pe care i-l adusesem era renumitul roman al lui George Orwell, “1984”. Dar domnul profesor

citise deja cartea și replica n-a întârziat: „*Dar nu la drum lung!*” Și iată, s-a dovedit că-a avut dreptate!

Această replică ar putea constitui - în economia spuselor mele de până acum - un final de efect. De altfel, cu această replică iau sfârșit însemnările mele suedeze din luna noiembrie 1987. Urmează un singur cuvânt: “Scrisoarea!” Semnul de exclamație așezat atunci încheie încă o lecție de înaltă atitudine morală - o lecție pe care atunci n-am avut puterea să o aștern pe hârtie. Este vorba de prima și singura scrisoare pe care am primit-o de la domnul profesor aici, în Stockholm. Îl vizitasem în primăvara aceluiași an, aflasem de aventurile ciudate care-i subminaseră sănătatea și chiar asistasem la o ședință de acupunctură pe care subiectul o comenta cu o autoironie aparentă. Rămăsesem însă cu convingerea neștrămutată că profesorul va ieși din criza nefericită în care, probabil, fusese “ajutat” să intre. Fiind prima, scrisoarea m-a emoționat. Emoționant era și conținutul; după câteva rânduri care-mi relatau evoluția sănătății, urmate de alte știri de conveniență, profesorul îmi explica starea economică precară a revistei „Arta” și mă ruga să asigur câteva abonamente care, plătite în valută, ar fi putut contribui la continuarea apariției revistei. Bineînțeles că am dat curs rugămînții cât am putut de repede. Abia după aceea am aflat că rugămîntea îmi sosise de pe un alt tărâm - profesorul Vasile Drăguț trecuse din viață...

Odihnească-se în pace!

Stockholm 17 decembrie 2003

